

7. OCHRONA PRZYRODY NA TERENIE WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

7.1. PODSTAWY PRAWNE

Podstawę prawną ochrony środowiska stanowi w Polsce ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. nr 92 poz. 880 z 2004 r. z późniejszymi zmianami). Określa ona cele, zasady i formy ochrony przyrody żywej i nieożywionej oraz krajobrazu. Ochrona przyrody w rozumieniu ustawy polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody. Cele ochrony przyrody są realizowane przez uwzględnianie wymagań ochrony przyrody w polityce ekologicznej państwa, obejmowanie zasobów, tworów

i składników przyrody formami ochrony przyrody, opracowywanie i realizację ustaleń planów ochrony dla obszarów podlegających ochronie prawnej, programów ochrony gatunków, siedlisk i szlaków migracji gatunków chronionych, realizację krajowej strategii ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań; prowadzenie działalności edukacyjnej, informacyjnej i promocyjnej w dziedzinie ochrony przyrody; prowadzenie badań naukowych nad problemami związanymi z ochroną przyrody.

7.2. CHARAKTERYSTYKA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO DOLNEGO ŚLĄSKA

7.2.1. Przyroda nieożywiona

Dolny Śląsk cechuje się dużym zróżnicowaniem ukształtowania terenu, co wynika z jego położenia w obrębie kilku jednostek fizjograficznych.

Sudety

Sudety zaliczane są do typowych środkowoeuropejskich gór o budowie zrębowej, są starym zróżnicowanym geologicznie i krajobrazowo górotworem. Ciągą się od Bramy Łużyckiej na zachodzie po Bramę Morawską na wschodzie. Topograficznie można podzielić je na Sudety Zachodnie, Środkowe i Wschodnie.

Sudety Zachodnie rozciągają się pomiędzy doliną Nysy Szalonej a doliną Nysy Łużyckiej. Zachodni odcinek ich granicy przechodzi płynnie w Nizinę Śląsko-Łużycką. W skład Sudetów Zachodnich wchodzi Góry Izerskie (Wysoka Kopa, 1 126 m n.p.m.) wraz z Pogórzem (Zaroślak, 560 m n.p.m.), Karkonosze (Śnieżka, 1 602 m n.p.m.), Rudawy Janowickie (Skalnik, 945 m n.p.m.) oraz Góry Kaczawskie (Skopiec, 724 m n.p.m.) z Pogórzem (Ostrzyca, 501 m n.p.m.). Otaczają one zwartymi pasmami Kotlinę Jeleniogórską (420-450 m n.p.m.).

Sudety Środkowe obejmują otaczające Kotlinę Kamiennogórską Góry Kamienne, Góry Wałbrzyskie (Borowa, 854 m n.p.m.) z Pogórzem Wałbrzysko-Bolkowskim (Sas 515 m n.p.m.), Góry Sowie (Wielka Sowa, 1 015 m n.p.m.), Góry Bardzkie (Kłodzka Góra, 765 m n.p.m.), Góry Stołowe (Szczeliniec Wielki, 919 m n.p.m.), Góry Bystrzyckie (Jagodna, 977 m n.p.m.), Góry Orlickie (Orlica, 1 084 m n.p.m.). Pośród Sudetów Środkowych a Sudetami Wschodnimi leży rozległa, płaskodenna Kotlina Kłodzka z niewielkim Obniżeniem Noworudzkim.

Sudety Wschodnie obejmują Masyw Śnieżnika (1 425 m n.p.m.) z Krowiarkami, Góry Bialskie (Postawna, 1 125 m n.p.m.), Góry Złote (Kowadło, 987 m n.p.m.) oraz Góry Opawskie.

Sudety cechują się bardzo różnorodną budową geologiczną. Występują tutaj najstarsze znane na terenie Polski skały przeobrażone, staropaleozoiczne skały osadowe i wylewne, intruzje granitów, młodopaleozoiczne skały osadowe oraz osady górnokredowe. Skałom tym towarzyszą różnowiekowe wylewy wulkaniczne, z którymi wiążą się liczne złoża cennych kopalin mineralnych. W swojej historii górotwór Sudetów był niejednokrotnie wypiętrzany i fałdowany, co miało bezpośredni wpływ na rzeźbę tych gór. Masywy górskie mają tutaj wyrównane grzbiety, obfitują w kotliny i głębokie doliny rzek. W Karkonoszach znajduje się także wiele form polodowcowych, takich jak kotły, stawy i moreny.

Fot. Błędne Skały

Fot. Góry Stołowe

Podobnie jak w innych górach Europy Środkowej, klimat Sudetów jest umiarkowanie chłodny. Sudeckie kotliny śródgórskie charakteryzują się inwersją temperatury (zwłaszcza zimą). Występują w ich obrębie wiatry fenowe, które są przyczyną wiatrołomów, powodują nagle topnienie śniegów oraz powodzie.

Rzeki na obszarze Sudetów należą w większości do dorzecza Odry, jedynie niewielkie skrawki gór odwadnianie są przez Łabę i Dunaj. Większe rzeki to: Nysa Łużycka, Kwisza, Bóbr, Kaczawa, Nysa Szalona, Bystrzyca oraz Nysa Kłodzka. Są to ciekłe o dużych spadkach i gwałtownych wezbraniach – stwarzają (zwłaszcza wiosną i latem) duże zagrożenia powodziowe. Większość górskich rzek w województwie dolnośląskim została uregulowana. Na kilku wybudowano zbiorniki retencyjne.

Niż Śląski

Na obszarze Niżu Śląskiego możemy wyróżnić następujące jednostki fizjogeograficzne:

- Przedgórze Sudeckie – jest to pas wzniesień i grzbietów o szerokości 20-40km, przylegający do Sudetów od północnego wschodu. Krajobraz Przedgórzia tworzą wzniesienia i grzbiety różnych wielkości, zbudowane z twardych, krystalicznych skał. W obrębie Przedgórzia Sudeckiego można wyróżnić Masyw Ślęży, Wzgórza Strzegomskie, Równinę Świdnicką, Wzgórza Niemczańsko-Strzelińskie, Obniżenie Podsudeckie, Obniżenie Otmuchowskie i Przedgórze Paczkowskie;
- Nizina Śląska i Nizina Śląsko-Łużycka – pas nizin o wysokości 100-200 m n.p.m. i szerokości 50-80 km. W obręb nizin wchodzi: Bory Dolnośląskie, Równina Chojnowska, Równina Legnicka, Równina Szprotawska, Wysoczyzna Lubińska, Wysoczyzna Średzka, Równina Wrocławska, Równina Grodkowska, Pradolina Wrocławska, Wysoczyzna Rościszawska i Równina Oleśnicka;
- Wał Trzebnicki – pasmo wzniesień o wysokości 100-150 m n.p.m., ciągnących się od doliny Nysy Łużyckiej po dolinę Prosnę. Wyznacza ono linię zasięgu lodowca zlodowacenia Warty, stąd znajdują się na tym terenie moreny końcowe i stożki san-

drowe. W obrębie Wału Trzebnickiego wyróżnia się: Wzniesienia Żarskie, Wzgórza Dalkowskie, Obniżenie Ścinawskie, Wzgórza Trzebnickie, Wzgórza Twardogórskie i Wzgórza Ostrzeszowskie;

- Obniżenie Milicko-Głogowskie – leży na północ od Wału Trzebnickiego, po wewnętrznej stronie łuków morenowych. W części wschodniej jest fragmentem późnoplejstocennej formy pradolinnej, wykorzystywanej teraz przez Odrę. Część wschodnia jest złożona z dużych kotlin pochodzących z wcześniejszych zlodowaceń. Wysokość bezwzględna nie przekracza 100 m n.p.m. Na obszarze Obniżenia Milicko-Głogowskiego wyróżniamy Pradolinę Głogowską, Kotlinę Żmigrodzką i Kotlinę Milicką.

Dolny Śląsk w swojej niżowej części pokryty jest przez gruby płaszcz utworów polodowcowych (piaski, żwiry, gliny) maskującym bardziej zróżnicowaną rzeźbę starszego podłoża. Występują tu doliny o dnie płaskim, szerokie, wyścielane osadami rzecznyymi. Na stokach wzgórz leży warstwa glin lessopodobnych. Klimat Niżu śląskiego jest bardzo łagodny, średnia temperatura roczna okolic Wrocławia wynosi 8°C, średnia najcieplejszego miesiąca (lipca) 18°C, a najzimniejszego (stycznia) -1,5°C. Pokrywa śnieżna zalega krótko – średnio do 45 dni. Wiatry, podobnie jak w całej zachodniej Polsce przeważnie z kierunku zachodniego i południowo-zachodniego.

Spływające z terenu Sudetów rzeki charakteryzują się zmiennymi wodostanami. Niemal wszystkie na skutek uprzemysłowienia regionu są mocno zanieczyszczone. Większość rzek jest uregulowana, a ich dorzecza zmeliorowane. Na terenie województwa dolnośląskiego praktycznie nie występują jeziora. Znajduje się tutaj jedynie kilka niewielkich jezior, w większości w stadium zaniku. Największe z nich to: jezioro Kunickie, Koskowickie, Jaśkowickie i Tatarak. Charakterystyczny dla okolic Milicza jest bardzo duży zespół stawów hodowlanych założonych jeszcze w średniowieczu. Największe ze stawów (Stary Staw, Staw Łosiowy, Staw Mewi Duży) mają po 200-300 ha powierzchni.

7.2.2. Przyroda ożywiona

Flora

Struktura gatunkowa szaty roślinnej jest bezpośrednio zależna od czynników klimatycznych, jakości gleb i rzeźby terenu. Na Dolnym Śląsku te czynniki zostały ostatecznie ukształtowane w czwartorzędzie podczas ostatniego zlodowacenia, co powoduje, że flora naszego województwa jest stosunkowo młoda. Na tereny zniszczone przez wycofujący się lodowiec wkraczały nowe gatunki roślin, napływające ze wschodu i zachodu. Część gatunków wkroczyła na teren Dolnego Śląska od północy wraz z lodowcem, po jego ustąpieniu pozostały one w kilku reliktowych zbiorowiskach.

Obecnie największy wpływ na szatę roślinną regionu ma rosnąca antropopresja. Człowiek przekształcając swoje otoczenie narusza naturalną równowagę zbiorowisk roślinnych. Początki osadnictwa na terenie województwa dolnośląskiego datują się na wczesny paleolit, od tego czasu zaczyna się proces przekształcania środowiska przez człowieka. Ludzie stopniowo wylesiali teren, zmieniali skład drzewostanu. Przez regulację cieków, meliorację i budowę stawów hodowlanych zostały zmienione stosunki wodne. Obecnie naturalny skład zbiorowisk roślinnych znaleźć można jedynie na terenach trudnodostępnych, bądź też nieużytecznych dla człowieka. W województwo dolnośląskim wyróżnia się dwie jednostki geobotaniczne: prowincję niżowo-wyżynną oraz prowincję górską Sudetów.

Fot. Pełnik europejski (*Trollius europaeus*)

Niż Dolnego Śląska cechuje się bardzo łagodnym klimatem. Na tym obszarze praktycznie nie ma wzniesień o stromych zboczach, pokrywa glebowa jest na całym obszarze bardzo podobna. Te czynniki powodują, że szata roślinna obszarów nizinnych Dolnego Śląska jest jednorodna. W przeszłości na tym terenie dominowały lasy liściaste, obecnie w wyniku działalności ludzkiej większość terenów to uprawy rolne, łąki i osady. Zbiorowiska roślinne dolin rzecznych zostały mocno zniszczone w wyniku wylesiania, zakładania pól uprawnych i melioracji. Zbiorowiska roślinności wodnej i terenów podmokłych są mocno zagrożone wyginięciem, co wynika z dużej wrażliwości na zmiany warunków siedliskowych. Niektóre zbiorowiska roślinne wykorzystują siedliska utworzone w wyniku działalności człowieka. Za przykład mogą tu posłużyć zbiorowiska rzęs, szuwarów i turzycowisk, coraz częściej pojawiające się w przydrożnych rowach, oczkach wodnych i stawach. Część zbiorowisk roślinnych wykorzystujących siedliska antropogeniczne to gatunki zawleczone, niekiedy inwazyjnie wkraczające na siedliska naturalne wypierając gatunki rodzime.

Sudety charakteryzują się ogromnym zróżnicowaniem rzeźby, co powoduje powstanie bardzo dużej ilości siedlisk. Roślinność Sudetów ma charakterystyczny piętrowy układ. Można tu wyróżnić piętro pogórza, regiel dolny, regiel górny, piętro subalpejskie, czyli piętro kosodrzewiny oraz piętro alpejskie. Obecnie w wyniku antropopresji okrywa roślinna Sudetów jest zmieniona, a poszczególne piętra roślinności uległy w różnym stopniu degradacji.

Najbardziej zmienione zostało piętro przedgórza. Duże obszary zostały odlesione i do dzisiaj są użytkowane rolniczo. Częściowo tereny te są zasiedlone roślinnością ruderalną i synantropijną, pojawiającą się w pobliżu osiedli ludzkich. Lasu podgórza mają mocno zmieniony drzewostan. Na obszarze Sudetów mocno nasadzano drzewa iglaste, głównie świerk, modrzew i sosnę. Nasadzanie gatunków iglastych powoduje zwiększone zacielenie dna lasu i tym samym zanikanie wielu gatunków runa leśnego związanych z lasami liściastymi.

Lasy liściaste regla dolnego, które przetrwały w bardzo niewielkim stopniu, zastąpione zostały głównie przez monokulturę świerkową. Znamiennym jest fakt że do nasadzeń wykorzystywano nasiona świerków pochodzących spoza Sudetów a więc nieprzystosowanych do lokalnych warunków siedliskowych.

Naturalne dla regla górnego bory świerkowe w Sudetach zostały niemal całkowicie zniszczone przez szkodniki. Osłabienie odporności drzew było spowodowane długotrwałymi suszami i postępującym skażeniem powietrza. Granica lasu jest obecnie mocno obniżona a jego miejsce zajmują borówczyska i trawiaste polany.

Pospolicie występująca w piętrze subalpejskim kosodrzewina została mocno przetrzebiona przez pastery w celu zwiększenia powierzchni roślinności tra-

Fot. Jelonek rogacz (*Lucanus cervus*)

wiastej. Obecnie prowadzone są nasadzenia mające odtworzyć dawne stanowiska gatunku.

Piętro alpejskie występuje w Sudetach na Śnieżniku i w wyższych partiach Karkonoszy. Jest zasiedlone przez specyficzne górskie gatunki. Są to obszary izolowane od podobnych zbiorowisk, co czyni je bardzo wrażliwymi na jakiegokolwiek zmiany warunków siedliskowych. Obecnie ubożęją na wskutek wydeptywania i napływu zawlekanych przez człowieka gatunków.

Fauna

Świat zwierzęcy Dolnego Śląska jest bardzo dobrze poznany. Pierwsze wzmianki o badaniach faunistycznych tego regionu pochodzą z początków XVII wieku. W czasach dzisiejszych w dalszym ciągu są prowadzone nieustające badania faunistyczne. Regularnymi badaniami ekosystemów rzecznych zajmuje się Instytut Hydrobiologii przy IMGW we Wrocławiu oraz odpowiednie komórki Polskiego Związku Wędkarskiego. Zwierzęta lądowe są badane przez pracowników Uniwersytetu Wrocławskiego i Uniwersytetu Przyrodniczego, także przez członków Polskiego Towarzystwa Zoologicznego i wielu studenckich kół naukowych.

Dolny Śląsk jest obszarem o bardzo zróżnicowanej geologii, klimacie, strukturze glebowej i sieci hydrologicznej. Powoduje to duże zróżnicowanie szaty roślinnej, co bezpośrednio oddziałuje na skład gatunkowy i strukturę tutejszej fauny. Podstawowymi czynnikami sprawczymi warunkującymi stan zasiedlenia regionu były liczne zlodowacenia. Ostatnie zlodowacenie (Würm) skończyło się około 10 000 lat temu, od tego czasu następuje stała sukcesja zoocenozy. Szacuje się, że pojemność środowiska Dolnego Śląska nie została jeszcze całkowicie nasycona przez gatunki powracające na tereny będące pod wpływem lodowca. Najmłodszą grupę zwierząt zasiedlających nasze województwo stanowią gatunki zajmujące siedliska zmienione w wyniku działalności człowieka oraz gatunki zawleczone i wsiedlone sztucznie.

Na terenie województwa dolnośląskiego dominują gatunki szeroko rozpowszechnione, o dużej tolerancji ekologicznej i możliwościach migracyjnych. Prawie nie notuje się gatunków endemicznych – są nimi wy-

łącznie niewielkie bezkręgowce.

Na terenie Dolnego Śląska występuje 52 gatunków ssaków, z których szereg to gatunki rzadkie i zagrożone w skali całego kraju. Najliczniej reprezentowaną grupą ssaków – 20 gatunków – są nietoperze. Ciekawostką stanowi sztucznie wsiedlony endemit – muflon (*Ovis musimon*). Wśród ssaków cennych dla sieci Natura 2000 można wymienić bobra (*Castor fiber*) ostatnimi czasy silnie zwiększającego swoją liczebność. Ssaki drapieżne reprezentowane są głównie przez lisa (*Vulpes vulpes*) i coraz liczniejszą wydrę (*Lutra lutra*), która swoją liczebność zawdzięcza poprawiającemu się stanowi wód.

Awifauna województwa jest bardzo obfita i liczy 348 gatunków. Spośród tych ptaków 192 gatunki gniazdują na Dolnym Śląsku, pozostałe to gatunki przelotne i zalatujące. Na terenie naszego województwa odnotowuje się 29 gatunków ptaków zagrożonych wyginięciem. Wśród nich można wymienić głuszca (*Tetrao urogallus*), cietrzewia (*Tetrao tetrix*), sokoła wędrownego (*Falco peregrinus*), rożeńca (*Anas acuta*) i podgorzałkę (*Aythya nyroca*).

Herpetofauna Dolnego Śląska jest stosunkowo uboga i liczy 15 gatunków płazów i 7 gatunków gadów. Wśród płazów obok gatunków pospolitych, na obszarze naszego województwa żyje kilka rzadkich. Należą do nich traszka grzebieniasta (*Triturus cristatus*), grzebiuszka ziemna (*Pelobates fuscus*), kumak nizinny (*Bombina bombina*), rzekotka ziemna (*Hyla arborea*) oraz najrzadsza ropucha paskówka (*Bufo calamita*), która jest znana tylko z kilku stanowisk nizinnych i podgórskich. Najwięcej płazów występuje w rejonie Doliny Baryczy. Gady reprezentowane są przez najcenniejsze i najbardziej zagrożone w skali kraju gatunki: żółwia błotnego (*Emys orbicularis*) i gniewosza plamistego (*Coronella austriaca*) oraz stosunkowo pospolite, czyli: padalca (*Anguis fragilis*), jaszczurkę zwinkę (*Lacerta agilis*), jaszczurkę żyworodną (*L. vivipara*), zaskrońca (*Natrix natrix*) i żmiję zygzakowatą (*Vipera berus*).

Fauna ryb województwa liczy 48 gatunków naturalnie występujących oraz 11 gatunków obcych, wprowadzonych sztucznie. Wśród gatunków ryb żyjących w dolnośląskich rzekach i zbiornikach znajdują się

liczne gatunki rzadkie i zagrożone, takie jak: brzana (*Barbus barbus*), miętus (*Lota lota*), troć wędrowną (*Salmo trutta m. trutta*), minóg strumieniowy (*Lamprologus planeri*), dwa gatunki głowaczy – przegopłety (*Cottus poecilopus*) i białopłety (*C. gobio*), koza (*Cobitis taenia*), koza złotawa (*Sabanejewia aurata*), różanka (*Rhodeus sericeus*). Bodajże najbardziej interesującym gatunkiem ryb na Dolnym Śląsku jest certa (*Vimba vimba*), której wędrowną populację znajduje się w Baryczy, i która stale zwiększa swoją liczebność. Aktualnie trwa odbudowa tego gatunku, wspierana programem restytucji.

Najśląbiej poznana na Dolnym Śląsku i najliczniej reprezentowana przez gatunki jest fauna bezkręgowców. Wiele gatunków ma tutaj granice swojego zasięgu, na obszarze województwa znaleźć można zarówno gatunki pochodzenia śródziemnomorskiego (pająk *Chiracanthium elegans*, ślimak świdrzyk łamliwy (*Balea perversa*), wij *Glomeris guttata*), jak i gatunki arktyczne – ślimak poczwarówka północna (*Vertigo*

arctica) czy muchówka *Rhamphomyia caudata*. Wśród sudeckich endemitów na wyróżnienie zasługują skoczogonki (Collembola) *Onychiurus paxi* oraz *Oncopodura reyersdorfensis*, skąposzczet *Trichodrilus spe-laesus*, obunóg *Crangonyx paxi* oraz prapierścienica *Troglochaetus beranecki*.

Jako ciekawostkę można także wymienić stosunkowo rzadki w Polsce gatunek chronionego chrząszcza – kozioroga dębosza (*Cerambyx cerdo*) – dobrze znanego chyba wszystkim mieszkańcom Wrocławia z częstego występowania nawet w centrum miasta.

7.3. FORMY OCHRONY PRZYRODY

Ustawa o ochronie przyrody wyróżnia następujące formy ochrony przyrody:

- parki narodowe,
- rezerваты przyrody,
- parki krajobrazowe,
- obszary chronionego krajobrazu,
- obszary Natura 2000,
- pomniki przyrody,
- stanowiska dokumentacyjne,
- użytki ekologiczne,
- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,
- ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Na terenie Dolnego Śląska poza stanowiskami dokumentacyjnymi istnieją wszystkie formy ochrony przyrody, co świadczy to o wybitnych walorach przyrodniczych naszego województwa. Obszary chronione zajmują ponad 20% powierzchni całego województwa.

7.3.1. Przegląd obszarów chronionych województwa dolnośląskiego

W województwie dolnośląskim znajdują się dwa parki narodowe.

Karkonoski Park Narodowy obejmuje teren o powierzchni 5 573,3 ha. O jego wartości decydują przede wszystkim obszary położone na wysokości powyżej 800 m n.p.m., czyli regiel górny, piętro alpejskie i subalpejskie z wykształconą roślinnością alpejską z wieloma gatunkami reliktowymi. Skały Karkonoszy uformowane są w bardzo charakterystyczne formy, np. Pielgrzymy, Słonecznik czy Końskie Łby. Znajdują się tutaj także liczne kotły polodowcowe, wały morenowe, jeziora oraz gołoborza.

W Karkonoszach obserwujemy piętrowy układ roślinności. Większość powierzchni Parku to sztucznie wprowadzona monokultura świerka, naturalne frag-

menty lasów zachowane są jedynie w okolicach wodospadu Szklarki i Chojnika. W piętrze kosodrzewiny typowe są brzoza karpacka (*Betula carpatica*), wierzba śląska (*Salix silesiaca*), jarzębina (*Sorbus aucuparia*). Innymi cennymi roślinami występujących na terenie Karkonoszy są szurpek Rogera (*Orthotrichum rogeri*), gnidosz sudecki (*Pedicularis sudetica*), przytulia sudecka (*Galium sudeticum*) i dzwonek karkonoski (*Campanula bohémica*).

Karkonosze nie cechują się bogatą fauną, jest to spowodowane intensywną eksploracją świata zwierzęcego przez człowieka w dawnych latach. Najliczniejsze są sarny (*Capreolus capreolus*), jelenie (*Cervus elaphus*), dziki (*Sus stroma*), spotykana jest wydra (*Lutra lutra*), występuje kilka gatunków nietoperzy (Chiroptera). Ponadto, w niższych partiach gór spotyka się borsuki (*Meles meles*), lisy (*Vulpes vulpes*) i kuny (*Martes spp.*). Przy dużym szczęściu zaobserwować można, sprowadzone z Korsyki, muflony (*Ovis musimon*). Bardziej obfitująca w gatunki jest awifauna Karkonoszy, spotkamy tu m. in. gąsiora (*Lanius collurio*), muchołówkę małą (*Ficedula parva*), podróżniczkę (*Luscinia svecica*), lelka (*Caprimulgus europaeus*), puchacza (*Bubo bubo*), głuszca (*Tetrao urogallus*), cietrzewia (*Tetrao tetrix*), jarząbka (*Bonasa bonasia*), bociana czarnego (*Ciconia nigra*).

Park Narodowy Gór Stołowych – o powierzchni 6 339,72 ha, odrębność którego wynika zarówno z budowy geologicznej, jak i oryginalnego ukształtowania form skalnych w postaci głębokich szczelin, labiryntów, blokowisk skalnych, czy pojedynczych skałek.

Szata leśna zajmuje 89% powierzchni Parku i jest większości sztucznego pochodzenia. Naturalne lasy regla dolnego zachowały się jedynie w trudnodostęp-

Rys. I.7.1. Formy ochrony przyrody na terenie Dolnego Śląska

nych miejscach, są to przede wszystkim buczyny sudeckie i buczyny „kwaśne”. Ważny składnik flory Gór Stołowych stanowi pionierska roślinność naskalna z licznymi gatunkami mchów, porostów i wątrobowców. Wśród niej szczególnie interesujące są fitocenozy z udziałem kalcyficznych roślin zarodnikowych i skalnicy zwodniczej (*Saxifraga decipiens*) występującej tu na jedynym stanowisku w Polsce. Obszary trawiaste Parku zajmują powierzchnię około 500 ha. Łąkom bagiennym specyficzny charakter nadaje pełnik europejski (*Trollius europaeus*), nazywany także „kłodzką różą”, uważany za symbol regionu. Na terenie Parku łącznie występuje 48 gatunków roślin objętych ochroną prawną (z czego 13 gatunków zagrożonych wyginięciem).

Wśród fauny Parku szczególnie cenne gatunki ssaków to orzesznica (*Muscardinus avellanarius*), popielica (*Glis glis*) oraz koszatka (*Dryomys nitedula*).

Można tutaj znaleźć także wiele interesujących gatunków ptaków: jarząbka (*Bonasa bonasia*), słonkę (*Scolopax rusticola*), bociana czarnego (*Ciconia nigra*) i charakterystyczne dla obszarów tajgi sóweczkę (*Glaucidium passerinum*) i włochatkę (*Aegolius funereus*). Nad licznymi strumieniami możemy natknąć się na pluszcza (*Cinclus cinclus*) i pliszkę górską (*Motacilla cinerea*). Wielbicieli bezkręgowców z pewnością zainteresuje fauna naśnieżna oraz fauna pajęczaków. W wilgotnych zimnych szczelinach piaskowców przetrwał polodowcowy relikw – pająk *Bathypantes eumenis*. Ogółem na terenie Parku rozpoznano 156 chronionych gatunków zwierząt.

Park Narodowy Gór Stołowych obfituje również w zabytki historii i kultury, wśród nich liczne kapliczki i krzyże pokutne, kaplica czaszek w Kudowie Czerwnej, młyn papierniczy z 1603 r. w Dusznikach i barokowa bazylika w Wambierzycach.

Wśród 67 rezerwatów w naszym województwie do najcenniejszych można zaliczyć następujące:

- „Stawy Milickie” – unikatowy w skali kraju i Europy rezerwat ornitologiczny, na którym prowadzona jest ciągła gospodarka hodowlana karpia. Na terenie stawów gniazduje 166 gatunków, a dalsze 108 gatunków to ptaki przelotne i zalatujące, co stawia rezerwat w tym samym rzędzie co Biebrzański Park Narodowy. W 1995 r. rezerwat został wpisany na listę obszarów konwencji RAMSAR;
- „Łąka Sulistrowicka” – rezerwat florystyczny położony w Masywie Ślęży chroni śródleśną łąkę z całym bogactwem jej gatunków;
- „Ostrzyca Proboszczowicka” – rezerwat florystyczny. Ochroną objęty jest fragment stożka wulkanicznego najwyższego wzniesienia regionu legnickiego. Celem ochrony jest najpiękniejsze gołoborze w kraju a także specyficzna flora naskalna;
- „Wąwóz Myśluborski koło Jawora” – rezerwat florystyczny, którego celem jest ochrona jedyne w Sudetach stanowiska paproci jęczynnika zwyczajnego (*Phyllitis scolopendrium*), umieszczonego w grupie gatunków wymierających.

W województwie dolnośląskim ustanowiono 12 parków krajobrazowych. Zajmują powierzchnię około 207 000 ha, co stanowi ponad 10% powierzchni całego województwa. Chronią one bardzo różnorodne ekosystemy, co świadczy o szczególnej wartości przyrodniczej naszego województwa. Parki krajobrazowe spełniają także funkcję zachowania dziedzictwa kulturowego i historycznego regionu, aktywizacji turystyki, propagowania rolnictwa proekologicznego i niekiedy bardzo intensywnych działaniach edukacyjno-dydaktycznych.

Obszary krajobrazu chronionego są utworzone na terenach o szczególnych walorach krajobrazowych, mających znaczenie turystyczno-wypoczynkowe, mogą pełnić również rolę korytarzy ekologicznych. Obecnie na terenie województwa dolnośląskiego znajduje się 17 obszarów chronionego krajobrazu o łącznej powierzchni około 180 000 ha.

Ustawa o ochronie przyrody wprowadza nową formę ochrony w postaci obszarów Natura 2000. Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000 obejmuje obszary chronione na terenie Unii Europejskiej, wyznaczone w celu zachowania najbardziej reprezentatywnych i cennych ekosystemów. Sieć tworzą obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) oraz specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO), są wyznaczane na podstawie Dyrektyw „Ptasiej” i „Siedliskowej”. Obecnie na terenie naszego województwa znajduje się 10 OSO i 57 SOO. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują:

- Dolina Baryczy – obszar położony na terenie Parku Krajobrazowego Dolina Baryczy, obejmuje dolinę Baryczy pomiędzy Żmigrodem na zachodzie a okolicą Przygodzic na wschodzie. Ponad połowę obszaru stanowią grunty użytkowane rolni-

czo, około 30% to lasy i 11% to zbiorniki wodne. Na tym terenie znajduje się najstarszy w Polsce kompleks stawów rybnych. Łącznie znajduje się tutaj 130 stawów. Obszar ten charakteryzuje się niezwykłym bogactwem gatunków ptaków (ponad 20 gatunków z I załącznika Dyrektywy „Ptasiej”). Wśród nich takie gatunki jak bączek (*Ixobrychus minutus*), bielik (*Haliaeetus albicilla*) i kania czarna (*Milvus migrans*);

- Stawy Przemkowskie – obejmują dwa kompleksy stawów o łącznej powierzchni 948 ha otoczonych łąkami jesionowo-olszowymi oraz wilgotnymi łąkami ze skupiskami wierzbowych zarośli. Ostoja o powierzchni 4,5 tys. ha umiejscowiona jest w dwóch regionach: legnickim i zielonogórskim, częściowo w województwie dolnośląskim, a częściowo w województwie lubuskim. Brzegi stawów porastają szuwały, zajmujące 6% ich powierzchni. Stawy i bagna, obejmujące większość obszaru, oraz otaczające je lasy w dolinie rzeki Szprotawy stanowią cenną ostoję licznych gatunków ptaków. Występuje tu co najmniej 18 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy „Ptasiej”. Jest to ważny teren dla migrujących kaczekowatych. W okresie wędrówek stosunkowo duże zagęszczenie osiąga łabędź niemy (*Cygnus olor*), cyraneczka (*Anas crecca*), krzyżówka (*Anas platyrhynchos*) i łyska (*Fulica atra*). Ptaki wodno-błotne na tych obszarach występują w ilościach powyżej 20 tys. osobników;

- Torfowisko pod Zieleńcem – torfowisko wysokie leżące w szczytowej partii Gór Bystrzyckich, na wysokości ok. 750 m, powstało na nieprzepuszczalnym podłożu zbudowanym z piaskowców i margli. Torfowisko zajmuje obniżenie między garbami Kołodzieja oraz Czyżówki i składa się z dwóch części: północnej – „Topielisko” (typowe torfowisko wysokie) i południowej – „Czarne Bagno” (torfowisko przejściowe zarastające borem świerkowym). Pokłady torfu osiągają od 3,5 do 9 m grubości. Jest to jedyne dobrze zachowane torfowisko wierzchwinowe w Sudetach, także zespoły fauny i flory towarzyszące tego typom siedliskom są tu doskonale zachowane. Uroczysko przypomina miejscami krajobraz arktycznej tundry, a czasem syberyjską tajgę z niewielkimi jeziorkami torfowiskowymi.

Celem ochrony gatunkowej jest zapewnienie przetrwania i właściwego stanu ochrony dziko występujących roślin i zwierząt oraz ich siedlisk. Obecnie na terenie Dolnego Śląska prowadzone są działania na rzecz ochrony i reintrodukcji następujących gatunków:

- jodła pospolita (*Abies alba*) – plantacje zachowane w Karkonoskim Parku Narodowym i na terenie nadleśnictw Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych we Wrocławiu,
- wilczomlec pstry (*Euphorbia epithymoides*) – Wrocławski Ogród Botaniczny rozpoczął intro-

dukcję na historyczne stanowisko k/Kamieńca Ząbkowickiego,

- *certa (Vimba vimba)* – restytucja populacji Odry prowadzona przez Ośrodek Zarybieniowy PZW w Szczodrem,

- niepylak apollo (*Parnassius apollo ssp. silesianus*) – prowadzona w rezerwacie „Kruczy Kamień”,

- głuszec (*Tetrao urogallus*) – działania RDLP we współpracy z Zachodniosudeckim Towarzystwem Przyrodniczym z Jeleniej Góry – ochrona czynna biotopów cietrzewia na terenie Sudetów oraz Borów Dolnośląskich, ochrona czynna biotopów głuszca w Borach Dolnośląskich,

- ochrona nietoperzy – PTOPI „pro Natura” – ochrona (zabezpieczanie) zimowisk nietoperzy (nieczynne sztolnie, jaskinie),

- program reintrodukcji bobra europejskiego (*Castor fiber*) w Borach Dolnośląskich – finansowany przez NFOŚiGW, prowadzone w latach 2001-2003 przesiedlanie bobrów z terenu suwalszczyzny na teren 6 nadleśnictw RDLP we Wrocławiu, wykonywane przez RDLP we współpracy z Terenową Stacją PAN w Popielnie,

- kaldejsza dziewięciornikowata (*Caldesia parnassifolia*), oczeret sztyletowaty (*Schoenoplectus mucronatus*), marsylia czterolistna (*Marsilea quadrifolia*), elisma wodna (*Luronium natans*) – prowadzona przez Ogród Botaniczny we Wrocławiu.

7.3.2. Pozostałe formy ochrony przyrody

Na terenie Dolnego Śląska istnieją także obiekty, których głównym zadaniem jest ochrona *ex situ* gatun-

ków zagrożonych wyginięciem. W myśl ustawy nie są one zaliczone do form ochrony przyrody, jednak są istotne dla zachowania bioróżnorodności, jednocześnie spełniają ważną funkcję edukacyjną i dydaktyczną.

Są to między innymi:

- Ogród Botaniczny we Wrocławiu – założony w 1811 roku. Realizuje cele naukowe i dydaktyczne. Osobom niezwiązanym z przyrodoznawstwem umożliwia poznawania świata roślin;

- Arboretum w Wojsławicach – powstałe w 1825 roku, obecnie filia wrocławskiego Ogrodu Botanicznego. Posiada w kolekcji wielu interesujących drzew, szczególnie słynne rododendrony, które są celem licznych wiosennych wycieczek mieszkańców Wrocławia;

- Arboretum Leśne im. S. Białoboka w Ślizowiu – założone w 1995 roku, posiada alpinarium i kolekcję roślin wodnych;

- Wrocławski Ogród Zoologiczny – powstały w 1865 r. Znajduje się tutaj największa w Polsce kolekcja zwierząt licząca ponad 7 000 osobników reprezentujących prawie 600 gatunków. W kolekcji posiada także liczne gatunki uznawane za wymarłe w stanie wolnym, prowadząc jednocześnie prace nad ich rozrodem;

- Leśny Bank Genów w Kostrzycy – otwarty w 1995 roku. Służy przechowywaniu zasobów genowych zagrożonych gatunków roślin tak długo, aż lokalne warunki siedliskowe zezwolą na ich ponowne wprowadzenie.